

Willem Frederik Hermans

Het behouden huis

2008

DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

DE GROTE TAK, bijna de hele kruin lag ineens onder de boom, zonder dat ik gekraak hoorde. Het was overstemd door de knal uit een kortstondig struikgewas van aardklonten, niet ver bij de boom vandaan.

Er volgden andere knallen, zonder dat ik de uitwerking zag. Ik keek niet om. Voor mij liep niemand. Ik was de voorste misschien. Er waren weinig bomen en ik moest goed zichtbaar zijn. Toch leek het of er in het wilde weg geschoten werd. Mijn voeten zwikten op de harde aardkluiten bij iedere stap. De helling was lang en steil. Aan de andere kant van de heuvel lagen de Duitsers. Ik hoopte dat zij ons tegemoet zouden komen. Ergens dekking zoeken, ergens stil wegkruipen. Alleen van dorst al kon ik bijna niet verder. Mijn veldfles was leeg. Ik keek om

naar de anderen. Niemand was dicht genoeg bij dat ik om water had kunnen vragen.

Toen blies de sergeant op zijn fluit. Langs een holle weg kwamen wij bij elkaar en we lieten ons neervallen om te rusten. Ik stak mijn lege veldfles omhoog. Maar iedereen die hem zag, schudde van nee. Bijna niemand lette er trouwens op. De sergeant die het dichtst bij mij lag, had zijn helm over zijn gezicht geschoven tegen de hitte en het licht en, met zijn handen over z'n borst gekruist, leek het of hij sliep. De zon scheen fel, het had in geen dagen geregend. De gele grond was zo droog dat het door de ontploffende granaten opgejaagde stof niet meer bezonk.

Ik keek op mijn polshorloge. Het was half twee. Er viel een stilte, iedereen die aan de oorlog deelnam, scheen er zijn gemak van te nemen, alsof de oorlog een groot ziek lichaam was, dat een morfine-injectie gekregen had. Het enige wat er gebeurde: een gevecht op grote hoogte tussen drie jagers. Ik keek ernaar, een droog grasje tussen mijn tanden. Zij trokken een patroon van witte lussen op het blauw van de lucht, zoals reclameschrijvers doen. Het zag eruit of zij het deden om ons te amuseren, enkel

daarom. Niet proberen te lezen wat zij schrijven, anders word je gek. Coca-Cola. Zij hebben allebei hun handen nodig, dacht ik, maar misschien houden zij een rubberslang in de mond waardoor zij drinken kunnen opzuigen. De kogels uit hun mitrailleurs sloegen dichtbij in de grond. Ook nu kan het raak wezen, dacht ik, en ik zit hier gewoon, ik doe niets. Ik heb dorst. Ook nu kan ik getroffen worden, alsof op zitten de doodstraf staat. Maar iedereen gaat dood, ook al zou er nooit oorlog zijn. Wat maakt oorlog voor verschil? – Zich iemand indenken die geen geheugen heeft, die aan niets kan denken dan aan wat hij ziet, hoort en voelt... voor hem bestaat er geen oorlog. Hij ziet deze heuvel, de lucht, hij voelt de droge vliezen van zijn keel krimpen, hij hoort het knallen van... hij zou een geheugen moeten hebben om te weten waarvan. Hij hoort knallen, hij ziet hier en daar mensen liggen, het is warm, de zon schijnt, drie vliegtuigen oefenen zich in het reclameschrijven. Er is niets aan de hand. Oorlog bestaat niet.

Ik dacht aan een Spanjaard die mij 's ochtends om een lucifer had gevraagd. Hij kende een paar woorden Frans. Bij de troep die uit Bulgaarse, Tsjechische, Hongaarse en Roemeense

partisanen bestond, was niemand die ik kon verstaan.

Hoelang nu al uit Nederland weg, dacht ik, aldoor in andere vreemde landen, overal dezelfde duisternis 's avonds in de steden en dan tenslotte niemand meer met wie ik kan praten. In Duitsland kon ik tenminste nog gesprekken tussen anderen afluisteren. Maar nu was alles wat ik hoorde niets dan puur geluid. Gedreun van motoren, ontploffingen, gebrom van kogels, geschreeuw van dieren, geritsel, gekraak, bonken, blaffen. Ook uit de mensen kwamen alleen maar geluiden. *Proletariërs aller landen verenigt u!* – Maar ze zijn niet in staat een stom woord met elkaar te spreken.

Soms begreep ik de bevelen niet eens. Dat kon de officieren weinig schelen. Drie dagen tevoren lag ons peloton onder eigen vuur. Ook was er een speciale Russische afdeling gekomen die vijf man had uitgezocht en achter de schuur waar wij lagen, doodgeschoten. Een had geprobeerd weg te lopen. Hij lag de volgende ochtend op de weg, met zijn gezicht naar boven. Niemand durfde hem opzij te schuiven. Wij marcheerden over hem heen, wij zetten onze voeten op hem om niet uit de pas te raken. Ik liep achter in de

rij. Toen ik bij hem kwam, was zijn hoofd al gekraakt en onherkenbaar. Ik kon niet uitmaken wie het was. Drie maanden moest ik hem dagelijks hebben gezien. Maar ik zou toch niet geweten hebben hoe hij heette.

Ik dacht, terwijl een der jagers hoogte begon te verliezen aan de Spanjaard die Frans sprak. Ik zou nu met hem hebben willen praten.

Het vliegtuig veranderde in een komeet van roet en sloeg ergens achter mij tegen de grond. De ontploffing klonk of de wereld een miljoenvoudig versterkt slikgeluid maakte. Er was voldoening in dat geluid of de aardbol op het vliegtuig had geloerd zoals een kikker op een vlieg. Toen begon een zwarte roetwolk langzaam het uitzicht op de weg te belemmeren. Opeens zag ik door de walm heen de Spanjaard blootshoofds op mij af komen lopen. Het leek of het neergestorte vliegtuig hem hier had gebracht, of hij ongedeerd uit de wrakstukken te voorschijn was gekomen.

Ik wilde wat tegen hem roepen; ik had willen roepen: Ik zat juist aan je te denken! Maar ik wist dit zo gauw niet te formuleren. Mogelijk was ik het spreken helemaal verleerd.

Daarom nam ik niet eens de moeite mijn arm

naar hem op te steken. Maar hij bleek mij toch te hebben herkend. Hij hurkte naast mij. Zijn helm, die hij als een emmertje aan de hand gehouden had, legde hij over zijn knie.

‘Waar vandaan?’ vroeg hij.

‘Holland! Al vier jaar weg! November 1940!’

‘Ah! Is niks! Ik acht jaar!’ Hij sloeg een horzel dood op zijn wang. ‘Acht jaar!’ Hij stak acht vingers omhoog.

Er werd nu nergens meer geschoten. Het enige wat er viel te horen was het knetteren van het brandende vliegtuig achter onze rug.

‘Ik spion,’ zei ik, ‘beetje...’ Met mijn handen wees ik aan hoe ’n klein beetje spion ik was geweest, nadenkend over de volgende zin.

‘Gevangen door Duitsers. Gevangenis. Veroordeeld. Drie jaar. Tuchthuis. Op weg naar andere gevangenis ontsnapt. Dan weer gevangen. Concentratiekamp. Strellwitz. Ken je Strellwitz? Zes maanden. Weer gevlucht. Gepakt, vlak bij Zwitserse grens. In Saksen uit trein gesprongen. Gelopen, aldoor gelopen naar het Oosten.’ Ik keek naar hem zonder iets op te merken. Ik zou nu zelfs nog niet weten wat voor kleur ogen hij had. Ik keek naar hem zoals je meestal naar anderen kijkt: zonder werkelijk iets van ze af te

weten, door gebrek aan bewijs gedwongen aan te nemen dat zij wel ongeveer hetzelfde zijn als je zelf bent. – Woorden zijn niet anders dan de luchtstromingen in een hermetisch afgesloten kamer die niets wezenlijks veranderen, evenwichten onophoudelijk herstellen zonder ze ooit te hebben verstoord.

‘Ik uit Spanje toen burgeroorlog,’ zei hij, ‘ik communist. Gepakt door Fransen. In kamp. Dan gevlucht. Op schip. Turkije. Rusland.’

Zo ver met het verhaal gekomen, begon hij vlugger te spreken en steeds meer Spaanse woorden te gebruiken. Ik begreep dat Rusland hem niet was meegevallen. Daarom zei ik, voor het eerst sedert ik mij buiten de Duitse invloedssfeer bevond:

‘Ik geen communist!’

Hij lachte.

‘Merde! Tout ça, merde!’

‘Kameraad! Geef mij een sigaret!’ Het praten had mij nog dorstiger gemaakt. Een veldfles had hij ook niet bij zich.

Hij brak zijn laatste sigaret in tweeën en ging op een elleboog liggen.

‘Wat doe jij?’ vroeg hij. Hij maakte mij duidelijk dat hij wilde weten wat ik vroeger had gedaan, voor de oorlog.

‘School,’ zei ik, ‘technische school.’

‘Yo yesero,’ antwoordde hij, ‘moi yesero!’ Omdat ik mijn schouders ophaalde, herhaalde hij het vreemde woord enige malen, alsof het zodoende een nieuw begrip voor mij worden zou: iets wat hij nu eenmaal was, zoals een paard een paard is en geen tijger. *Yesero!* Ons gesprek moet hier ongeveer geëindigd zijn, ik herinner mij heel goed dat we elkaar niet gezegd hebben hoe wij heetten. Als ik later aan hem dacht, dacht ik aan ‘die yesero’. Ik heb het nu in een Spaans woordenboek opgezocht, het betekent gipsbrander. – Een beroep waarvan je nooit vermoed zou hebben dat het bestond, waarvan je niet begrijpt wat het inhoudt.

Een van onze tanks kwam de helling opgeden. Wij stonden op en liepen er met het geweer onder de arm achteraan, tot het hoogste punt van de heuvelrug. Vandaar zag ik uit over een klein dal waarin, aan een rivier, een van die stadjes lag waarvoor in wachtkamers van stations propaganda wordt gemaakt op gekleurde aanplakbiljetten. Ik had nooit gedacht dat ik er op deze manier een te zien zou krijgen.

De Duitsers schoten uit alle richtingen op ons. Die yesero was ik toen al kwijtgeraakt.